

Kulttuuri- historiallinen tulkinta Porvoosta 1809

**Henrika Tandefelt: Porvoo
1809. Juhlamenoja ja tans-
siaisia. Suom. Jussi T. Lappa-
lainen. SKS, Helsinki, 2009.
181 s.**

■ Mitä uutta todeta Porvoon
maapäivistä, joita on jo käsitel-
ty historiankirjoituksessa var-
sin kattavasti, varsinkin parin

viime vuoden aikana? Entä miten arvioida teosta, joka on jo saanut osakseen Tieto-Finlandian ja sen mukanaan tuoman laajan julkisuuden? Edellinen kysymys on ollut Henrika Tandefeltin suurimpana haasteena hänen laatiessaan kulttuurihistoriallista yleisesitystään Porvoon maapäivistä. Omalta osaltani pyrin vastaamaan molempiin kysymyksiin tarkastelemalla Tandefeltin teosta luoteisen Euroopan edustuslaitosten 1700-luvun lopun ja 1800-luvun alun historiaan perehtyneen tutkijan näkökulmasta.

Porvoo 1809 edustaa poliittisen historian tutkimuksessa tapahtunutta kulttuurista käännettä, jossa tutkimuskohteeksi on nostettu tapahtumahistorian ja päätöksentekijöiden toiminnan ohessa tai sijaan poliittinen kulttuuri koko laajuudessaan – seremoniat, poliittinen keskustelu ja sosiaalinen elämä mukaan lukien. Lopputulos on tyylikäs niin ulkoasultaan kuin sisällöltäänkin. Tandefelt kehottaa lukijaansa kiinnittämään huomiota erityisesti tiloihin, pukuihin ja symboleihin. Hän tarjoaa maapäivillä pidetyistä puheista käyttökelpoiset suomennokset. Hän kuvailee elävästi maapäivien yhteydessä järjestettyjä seurapiiritapahtumia. Kirjan metodologisena lähtökohtana on se retorisen perinteen periaate, että olennaista ei ollut vain se mitä sanottiin vaan myös se *miten* sanottiin. Tandefeltille seremoniat ovat ”kokonaistaideteoksia” (s. 14), jotka loivat raamit säätykoukselle.

Tandefeltin mielenkiinto kohdistuu siis enemmän sääty-

kokouksen muotoihin kuin sen aikana käydyn poliittisen keskustelun sisältöön. Voidaan kysyä, olisiko ollut syytä tutkia poliittisen kulttuurin eri ulottuvuuksia tasapainoisemmin, sillä säätyjen ’parlamentaarisen’ puheen analyysin kautta olisi ollut mahdollista päästä käsiksi myös politiikan sisältöihin. Kirjassa esitellyt rituaaliset puheet toistavat usein kustavilaisten puheaktien kaavaa ja sisältävät vain vähän poliittista argumentaatiota. Säätyjen plenaaridebattien sivuuttaminen merkitsee varsinaisen poliittisen keskustelun sivuuttamista ja saa maapäivät näyttämään vähemmän kiinnostavalta tapahtumalta kuin ne tosiasiaa olivatkaan. Vertailu toisaalta kustavilaisten valtiopäivädebattien, toisaalta samoihin aikoihin Tukholmassa pidettyjen Ruotsin valtiopäivien kanssa olisi epäilemättä tuottanut kiintoisia tuloksia.

Painopisteen ollessa seremonioissa maapäivät vaikuttavat ongelmattomalta ja yksiselitteisen positiiviselta tapahtumasarjalta, joka sopii hyvin myös 2000-luvun historianharrastajien nostalgian kohteeksi. Historiallisten tapahtumien monimerkityksisyyden soisi kuitenkin näkyvän selvemmin myös tällaisessa populaariksi tarkoitettussa julkaisussa. Poliittisen kulttuurin tutkija jää kaipaamaan kriittisempää tulkintaa maapäivistä taitavasti suunniteltuna propagandanäytöksenä, jossa Suomen valloittanut itsevaltiias hyödynsi ruotsalaista valtiopäiväperinnettä suomalaisten lojaliteetin voittamiseksi – uskollisuudenvalojen vannottamisen osittain epäonnistuttua ja Pietarin lä-

hetyskunnan kieltäytyttyä edustamasta Suomen säätyjä. Pääkaupungin läheisyydessä sijaitsevan rajamaan säädyt rauhoitettiin antamalla niiden säilyttää vanha uskontonsa, lakinsa ja privilegionsa seremonioissa, jotka olivat ainakin päällisin puolin heille tutun oloisia.

Tandefelt kuvaa seremonioiden suunnittelua ja toteutusta huolellisesti ja kiinnostavasti, alkuperäislähteisiin tukeutuen ja niissä pitäytyen. Suunnitelmien ja toteutuksen välisissä eroissa on kuitenkin ajoittain havaittavissa poliittisia merkityksiä, joita olisi voitu avata enemmänkin. Myös erot ruotsin-, ranskan- ja venäjänkielisten tekstiversioiden välillä saattavat olla käsittehistoriallisesti paljastavia (vrt. s. 99) – ajatellaanpa vaikka sitä, että viittaus Suomeen jätettiin pois Porvoon kunniaportin venäjänkielisestä tekstistä. Tarveesineiden, asujen, paikallisten järjestelyjen ja kunnianosoitusten kuvaaminen palvelee ensisijaisesti kulttuurihistoriasta kiinnostunutta lukijakunnasta. Niiden poliittinen merkitys saattaa sen sijaan jäädä hämäräksi.

Seremoniallisia puheita referoidaan kiinnostavasti, mutta niiden sisällön analyysi jää puolitiehen. Mitä tarkoitti esimerkiksi talonpoikaissäädyn puhemiehen Petter Klockarsin viittaus, joka on käännetty ”kansalaisvelvollisuudeksi”? Miksi ruotsalaiset käsitteet *frihet* ja *medborgare* – joita oli suosittu säätyvallan ajan lopulla, joita niin Kustaa III kuin kustavilainen oppositiokin olivat käyttäneet ja jotka sisältyivät lukuisiin säätyjen seremo-

niallisiin puheisiin myös Porvoossa – näyttäisivät olleen problemaattisia valistuksellisenä pidetylle venäläiselle esivallalle? Korostiko keisari säätyjen keskustelujen ”vapautta” propagandasystä vasta päätöspuheessaan? Selvää on, ettei kustavilaista *medborgare*-käsitettä voida kääntää yksioikaisesti ”kansalaiseksi”, joka käsitteenä syntyi vasta paljon myöhemmin, vaan että jopa käsite ”alamainen” olisi ollut osuvampi käänнос (erityisesti puhemiesten puheet s. 100–02 ja keisarillinen käsite *compatriotes* s. 138–39). Entä miten Suomen säädöt ymmärsivät Aleksanteri I:n toistuvat viittaukset heidän ”poliittisen olemassaolonsa” muutoksiin, kun heiltä itseltään mitä ilmeisimmin vielä puuttui moderni politiikan käsite? Tällainen poliittisten käsitteiden merkitysten pohdinta olisi vahvistanut sitä sinänsä oikeaan osunutta päätelmää, että säätyjen käyttämä kieli oli Porvoossa monin tavoin Tukholmaa perinnäisempää.

Toki Tandefelt analysoi jonkin verran myös poliittisiin käsitteisiin liitettyjä merkityksiä. Maapäiväkäsite tulee ymmärrettäväksi, kun kerrotaan sen vaihtoehtoisista miellelyhtymistä Ruotsin maakuntien maapäivien, Saksan maasäätyjen, Puolan sejmin ja pelkän virkamieskunnan kokouksen kanssa. On hyvä muistuttaa suomalais-nationalistisen historiankirjoituksen taipumuksesta nimetä tapahtuma ’valtiopäiviksi’ vasta jälkeinpäin. Ansiokasta on myös Porvoon tapahtumien näkeminen osana Ruotsin vuosisataista valtiopäiväperinnettä ja erityisesti kustavilaisten val-

tiopäivien erityispiirteiden korostaminen: kuninkaalliset esitykset ja puhemiesvalinnat ohjasivat pitkälle valtiopäivien toimintaa. Tandefelt esittelee hyvin myös yksittäisten säätyjen jäsenen kokemuksia Ruotsin valtiopäiviltä.

Kuvaus Aleksanteri I:stä hallitsijana auttaa osaltaan ymmärtämään, miten ja missä rajoissa itsevaltiaan oli mahdollista sopeutua noudattamaan Ruotsin valtiopäiväperinteitä. Pohdinta Aleksanterin saaman koulutuksen merkityksestä olisi kuitenkin myös ollut paikallaan: kyseessähän oli hallitsija, joka oli ainakin päällisin puolin perehtynyt länsieurooppalaiseen edustukselliseen traditioon ja valistusfilosofiaan. Janet Hartleyn (LSE) ja Marie-Pierre Reyn (Sorbonne) tulkinat Euroopan merkittävimpiin kuuluneen hallitsijan koulutuksesta ja tavoitteista olisi ollut hyvä nostaa osaksi suomalaista keskustelua Porvoon valtiopäivistä, sillä Aleksanterihan ei ollut vain *suomalaisen* hyvä hallitsija. Olisiko taustaltaan toisenlainen Venäjän keisari voinut ylipäättään toimia Porvoossa Aleksanteri I:n tavoin? Toisaalta Carl Elias Alopæuksen päiväkirjan ja muun ruotsin- tai venäjänkielisen eliitin tuottaman aineiston ylistäviin kuvauksiin Porvoon tapahtumista ei kenties olisi tarvinnut tyytyä. Olisi voinut kertoa enemmän siitä, mitä Aleksanteri I:n toimet ja hänen suomalaisten alamaistensa reaktiot niihin paljastavat toisaalta perinnäiseen monarkiaan, toisaalta säätyedustukseen tukeutuvan poliittisen kulttuurin luonteesta. Esimerkiksi ajalle tyypillisestä toisen

käden tietoihin ja huhuihin perustuvasta tiedonvälityksestä tarjotaan kyllä havainnollinen kuvaus.

Poliittisten arvojen määrittelyn kannalta keskeistä avajaisaarnaa Tandefelt analysoi liittäen senkin ruotsalaiseen traditioon, mutta rinnalle olisi voitu nostaa myös päättäjaisaarnan poliittisen viestin tarkastelu ja pohdinta siitä, miksei kumpaakaan saarnaa painettu, kuten Ruotsissa oli tapana. Vaikka luterilaisen uskonnon aseman jatkuvuus oli taattu ja vaikka papisto oli auliisti puhunut venäläiselle esivallalle alistumisen puolesta, keisari taikka hänen suomalaistaustaiset virkamiehensä eivät ilmeisesti nähneet syytä hyödyntää tämän vahvan luterilaisen median tarjoamaa propagandapotentialia.

Keskeiseen kiistakysymykseen siitä, annettiinko hallitsijanvakuutus ennen vai jälkeen säätyjen uskollisuudenvaloja, luodaan alkuperäislähteiden uudelleentulkintaan pohjaava asiantunteva katsaus. Tandefelt, vaikkei arvoitusta lopullisesti voikaan ratkaista, päätyy uskollisuudenvalojen ensisijaisuuden kannalle. Maapäivien sosiaalisen ohjelman kuvaukset ovat aikakauden aineelliset kontekstit ja tapakulttuurin taitavasti huomioon ottavia. Maapäivätanssiaisten naispuolisiin osanottajiin kohdistuneen pilkan mahdolliset poliittiset tarkoitukset ovat erinomainen esimerkki siitä, että poliittisten toimijoiden moraaliiin liittyvät aikalaismomentit saattavat paljastaa merkityksellisiä seikkoja ajan poliittisista asenteista.

Tällaiset osuudet ja moniulotteiset tapahtumakuvaukset

tekevät Tandefeltin kirjasta Tieto-Finlandian arvoisen, vaikkei tutkimus poliittisen kulttuurin analyysinä erityistä syvyyttä tavoitakaan. Teos pyhittää osaltaan Porvoo maapäivien muistoa Aleksanteri I:n ja armonosoituksista nauttineiden ylimpien säätyjen edustajien kohtaamisena muttei kerro, mitä kaikkea maapäivillä *poliittisesti* oikein tapahtui. Kirjan lopussa kirjoittaja esittää, että ”säädyt, eturyhmät ja henkilöt käyttivät maapäiviä myös keskinäisen viestinnän ja taivuttelun näyttämönä, suomalaisten omassa piirissä”. Tästä viestinnästä olisi voitu kertoa enemmänkin. Vaikka maapäivien ulkoisten puitteiden tarkastelu avaakin uusia näkökulmia, kaipaa se edelleen rinnalleen myös politiikan sisältöjen syvällistä analyysia.

Pasi Ihalainen